

Matthias Krüger in Isabella Woldt (ur.), **Im Dienst der Nation, Identitätsstiftungen und Identitätsbrüche in Werken der bildenden Kunst**. Hamburg: Akademie Verlag, 2011, str. 408.

Predstavljeno knjigo je leta 2011 izdal Warburg Kolleg v zbirki Mnemosyne, ki od 2005 deluje kot kulturnozgodovinski oddelek Univerze v Hamburgu. Njegovo poslanstvo je oblikovanje foruma za izmenjavo pogledov mladih doktorandov in raziskovalcev s področja kulturne zgodovine in sorodnih disciplin. Prvo posvetovanje je inštitut pripravil spomladi in jeseni 2006 na temo nacionalizacije umetnosti; rezultat posvetovanja je zbornik razprav, ki je predmet predstavitve. V letu 2007 je potekalo posvetovanje na temo ogrožanja slikarskih umetnin od antike do sodobnosti, 2008 in 2009 na temo izoblikovanja umetnikov v tujini, 2010 o tehnikah vpletanja nadnaravnih (magičnih) elementov v slikah od srednjega veka do sodobnosti, 2012 in 2013 na temo portretov.

Urednika ocenjujeta, da je umetnost bila (in je še vedno) tesno povezana z oblikovanjem narodov oziroma narodnih identitet, zato menita, da je posvetovanje izjemno koristno, saj prinaša različne poglede in izkušnje v procesu uporabe in zlorabe umetnikov in umetnin pri narodnem konstituiranju in osmišljanju narodne identitete. V zborniku je predmet obravnave kompleksen odnos med kulturo/umetnostjo in umetniki na eni strani in kolektivnimi skupnostmi na drugi strani, kar je predstavljeno z analizo slik, skulptur, materialov, oceno o obstoju posebnih nacionalnih umetniških slogov, oblikovanja umetnikov in njihovega umeščanja v umetniško-slogovne šole. Ker je predmet obravnave povezave z narodnim kolektivnim skupnostmi so le-te predstavljene v širokem časovnem loku od zgodnjega novega (predmodernih teritorialnih narodnih skupnosti – Nizozemska in Poljska) do obdobja po drugi svetovni vojni (gradnja mavzoleja Mustafe Kemala Atatürka), pri čemer je težišče na obdobju od zadnje tretjine 19. stoletja do druge svetovne vojne. Torej v obdobju, ko so bile umetnine kot specifična oblika ustvarjalnosti umeščene v diskurz o narodni identiteti, narodnih oblikah, posebnih specifičnih narodnih materialih, ali pa so umetnine ali umetniki retrogradno dobili oznako, status in funkcijo sooblikovalcev narodne identitete. Na ta način se je oblikovala nova povezava med motivom umetnine, umetnikom in njeno umeščenostjo v nacionalni kontekst (vsaj na ravni zgodovinskega spomina).

Monografija, ki je primer kulturno-historičnega pristopa, je razdeljena na pet sklopov: Narodni slogi in narodni ornamenti, Narod in avantgarda, Umetnostna geografija, Gradnja objektov in predimenzioniranost narodno-reprezentativnih gradenj ter Narodni miti. Razprave so večinoma v nemščini (ostale so angleščini) in so sicer tudi tesno povezani z nemškimi umetniki in nemškim narodom. Uporabljena sta dva pogleda. Na eni strani so predstavljeni pogledi na dogajanje znotraj kulturniške srenje in njihovo vključevanje umetnini, arhitekturnih zamislih in izvedb, kritik ter predlogov v narodni kontekst in s tem prizadevanje za sooblikovanje identifikacijskega jedra narodne samopodobe. Na drugi strani pa je namenjena pozornost instrumentalizaciji in kategorizaciji umetniških del in kulturnih kritik od zgoraj, tako na ravni države kot tudi kulturnih institucij. V primeru držav je to

namenjeno ideološkemu zaostrovanju v Evropi (v Nemčiji, Italiji in Franciji) v tridesetih letih 20. stoletja.

V prvem sklopu Narodni slogi – Narodni ornamenti so razprave Anne Grosskopf, Vere Wolff, Monike Wagner in Jindřicha Vybiral. Grosskopfova je predstavila pomen in prizadevanje za iskanje posebnega nemškega narodnega arhitekturnega sloga na začetku 20. stoletja, kar obravnava z analizo strategij za organizacijo narodnih in mednarodnih umetniških razstav. Osrednjo pozornost je namenila arhitektu Petru Behrnsu, utemeljitelju t.i. kristalne linije in Darmstadtske šole. Kljub arhitektovi velikopoteznosti se njegove arhitekturne zamisli niso širše uveljavile. V drugi razpravi je Wolffova je predstavila potovanje nemškega arhitekta Bruna Tauta na Japonsko na začetku tridesetih let 20. stoletja. Opozori, da je Taut oblikoval s svojimi potopisi in časopisni članki pogled zahodnega sveta na Japonsko arhitekturo do osemdesetih let 20. stoletja. V razpravi Monike Wagner je predstavljen les kot material in njegov simbolni pomen v nemškem javnem diskurzu. Avtoričina ugotovitev je, da je bil les kot umetniški material cenjen toliko kot je odražal idealizirane kvalitete nemštva – trpežnost, vzdržljivost in obstojnost. V zadnji razpravi v prvem razdelku je Vybiral predstavil oblikovanje posebnega češkega sloga v heterogenem okolju habsburške monarhije v 19. stoletju. Pri tem je primerjal oblikovanju in razvoj znanosti kot svetovljanske, in umetnosti kot izrazito nacionalne ali vsaj regionalne kulturne dejavnosti. Poudaril je, da je bila pobudo za oblikovanje posebnega češkega sloga na stran naročnikov, ki so s tem želel poudariti domoljubno pripadnost Češki, zaradi česar so se uveljavili tradicionalni umetniški pristopi iz 17. stoletja. Kot pomembno prelomnico pri oblikovanju narodnega sloga postavi zlom dunajske borze 1873, in s tem povezane procesa krepitve narodne zavesti. Do dejanskega preloma in oblikovanja posebnega narodnega sloga pa naj bi prišlo šele po razpadu Habsburške monarhije in nastanku Čehoslovaške.

V drugem sklopu Narod in avantgarda so razprave Lynette Roth, Kate C. Kangaslahti in Jennifer Hirsh. Rothova je predstavila problem 'Neue Sachlichkeit', ki je bila, zaradi njene zlorabe v obdobju nacionalsocializma, dolgo prezrta tema. Opozarja na problematičnost delitev umetnikov in kot primer navaja delitev Gustava Friedricha Hartlauba predstavnikov Neue Sachlichkeit na veriste in realiste. Jedro razprave predstavlja refleksije Franza Wilhelma Seiwerta, kritika umetniške srenje in duševnega miljeja weimarske Nemčije. Seiwert, ki je bil član t.i. kölnskih naprednjakov, je kritiziral površinsko samozadostno nemške kulture in umetnosti, kar je označil kot cinično iztrošenost in suhoparnost. To naj bi simbolno predstavljalo slikanje lepih podob prostitutk in s tem nezmožnosti, če že ne celo izogibanja, družbeno angažirani in kompleksni obravnavi teme in drugi sorodnih tem v weimarski Nemčiji. Kangaslahtijeva analizira odnos Francozov in francoske kulture do tujcev od izjemne širokogrudnosti v 19. stoletju do bistvenega poslabšanja odnosa po veliki gospodarski krizi, kar predstavi kot razvoj francoske identitete od pretežno kulturnega do etično utemeljenega nacionalizma. Pri tem pa opozarja na izjemno živahnost in kulturno samozavest Pariza, ki se oblikuje kot posebna Ecole de Paris z množico zasebnih umetniških šol. To občutenje ponazori z navezanostjo Marca Chagala na francosko prestolnico, ki je mesto označeval kot

kraj umetniškega rojstva in s tem izjemnega pomena na njegovo ustvarjanje, razvoj talenta in dojemanje sveta. Hirsheva obravnava ustvarjanje italijanskega slikarja Giorgia de Chirca po prvi svetovni vojni, torej v obdobju po vrhuncu v njegovi karieri. Ob tem opozori, da je v Italiji tudi v obdobju fašizma obstajala liberalnosti na področju slikarske umetnosti. Kljub temu pa je opozorila, da je bilo pomembno sodelovanje s politiko, saj je de Chirco z vstopom k fašistični stranki pridobil povabil za razstavljanje na drugem rimski kvadrinalu (1935) in druga javna naročila. Ker pa ni bil med bolj izpostavljenimi »režimskimi« slikarji, se je lahko po drugi svetovni vojni elegantno distanciral od fašizma.

V sklopu Umetnostna geografija sta razpravi Itaya Sapirja in Matthiasa Krügerja. Sapir je predstavil problematičnost razvrščanju umetnikov po umetniških šolah kot izrazito sodobnem pogledu, ki je že na načelni ravni redukcionističen. Svoje razmišljanje ponazori na primeru slikarja Adama Elesheimerja, ki je kot mlad Frankfurtčan ob koncu 16. stoletja odšel v Benetke in nato v Rim, kjer je ustvaril večino del. Za časa življenja si ni pridobil posebnega ugleda, zaradi česar je bil v enciklopedijah suhoparno predstavljen. Do izjemnega porasta zanimanja zanj pa je prišlo v 30. letih 20. stoletja, kot sta bili izdani dve obsežni monografiji, seveda kot nemškega umetnika, četudi je večino del ustvaril v Benetkah in Rimu. Krüger pa je predstavil simbolem učinek odtenkov v delih Emila Noldeja, ki je v svetlih odtenkih predstavljal naravo in človekov stik z njo, ter na drugi strani mračne predstavitve oblik mestnega življenja. Nolde je imel odklonilen odnos tako do kubizma kot do mestnega življenja.

Sklop Gradnja objektov in predimenzioniranost narodno-reprezentativnih gradenj je najobsežnejši sklop, kar potrjuje pomen prezentiranosti narodnih skupnosti v urbanih središčih. V njem so razprave Britte Hentschel, Monike Pemič, Anne Minta, Jennifer Verhoeven in Burcu Dogramanci. Hentschelova predstavlja dogajanje v Rimu po letu 1870, ko je Papeška država postala del kraljevine Italije, in ko je kralj Viktor Emanuel za svoj rezidenco izbral palačo na Kvirinalu, papeževo poletno rezidenco. Predstavlja priprave urbanističnih načrtov, gradnjo narodno-reprezentativnih stavb (parlament, narodna banka in sodna palača) ter prizadevanjem za simbolno prevrednotenje mestnih stavb. V ta kontekst umešča izbor Panteona za grobnico kraljevske družine. Slovenska umetnostna zgodovinarica Monika Pemič primerja gradnjo narodnega doma v Ljubljani in Mariboru. Opozarja na različne tehnike zbiranje sredstev za gradnjo obeh pomembnih družabnih stavb. Medtem ko so v Ljubljani večino denarja prispevali slovenski meščani, so pri gradnji mariborskega doma slovenskih kulturnih društev prispevali večino rodoljubi s podeželja. Poseben poudarek daje umeščanje obeh stavbišč v mestni organizem. Pri tem opozarja, da je narodno oznako Narodnemu domu v Ljubljani dalo okrasje in ne sam izbor arhitektove zamisli. Ne drži pa njena ugotovitev, da so bile na Kongresnem trgu samo nemške stavbe, saj je bilo društvo Slovenska matica od jeseni 1879 lastnica stavbe na trgu v kateri ima še danes sedež, ki jo je kupila ob bankrotu Zavarovalne banke Slovenija. Minta predstavi prizadevanja verskih skupnosti za gradnjo narodno-reprezentativnih objektov v prestolnici ZDA. Osrednjo pozornost nameni prizadevanjem dveh največjih in najmočnejših verskih

skupnosti (rimo katoliške in protestantske – Episcopal church) ter njuno prizadevanje za pridobitev politične in materialne podpore pri gradnji monumentalnih verskih objektov. Obe skupnosti sta težili, da bi njuni katedrali pridobili statut narodnih svetišč. V teh prizadevanjih, kljub verbalno močnem poudarku vere v ZDA, sta bili neuspešni. Verhoevnova je predstavila Limburško katedralo in njeno umeščanje v nemški narodni diskurz v obdobju nacionalsocializma, tako v kontekstu razprav o izboru gradbenega materiala za restavratorska dela (kamen ali kakšen drug material, ter seveda simbolno vzporejanje kamna z idealiziranimi nemškimi lastnostmi) kot vključevanje vedute katedrale (z avtocestnim viaduktom v ozadju) v narodni spomin. Veduta katedrale z avtocestnim viaduktom je bila tako predstavljena v posebnem spominskem listu, ki je izšel ob rojstnem dnevu Adolfa Hitlerja aprila 1941. Na strukturni ravni pa je predstavila faze instrumentalizacije kulturnega spomenika v nacionalsocialistično ideologijo. Dogramaci je predstavil gradnjo mavzoleja za Mastafo Kemala Atatürka ter nemški vpliv na razvoj turške umetnosti in sekularne družbe ter razvoj turške umetnosti. Atatürk je povabil nemške strokovnjake, da pomagajo pri izgradnji moderne turške države. Zato so nemški strokovnjaki in kulturniki kasneje zastopali stališče, da se prvemu predsedniku Turčije postavil veličasten in reprezentativen spomenik, ki bo na simbolni predstavljalo navzočnost njegovih idej o moderni Turčiji. Gradnja mavzoleja je omogočila osamosvojitev turških umetnikov, h čemur so prispevale tudi mednarodno politične razmere po drugi svetovni vojni.

V sklopu s pomenljivim naslovom Narodni miti so prispevki Miriam Volmert, Isabelle Woldt in Martine Baleve. V prvi razpravi je predstavljeno vključevanje morja in sipin v samopodobo Nizozemcev, ki se prične oblikovati sočasno z bojem za neodvisnost od Špancev od 16. stoletja dalje, pri čemer je kot osnova služilo starejše ljudsko izročilo. Slike morja, sipin in ograjenih vrtov naj bi tematizirale odnos do narave, tako trdi boj pri pridobivanju nove zemlje in hkrati tudi bogastvo, ki omogoča preživetje. Za Volmertovo je posebno pomembna projekcija kolektivnih idealov prizadevanj, ki se počasi, a vztrajno preoblikujejo od lokalne znamenitosti v narodno. Woldtova obravnava fenomen sarmatizma v novem veku kot posledico političnega dogajanja (širjenje poljske države proti vzhodu) in njegov vpliv na umetniško (re)prezentacijo. Pri tem primerja vpliv sarmatistične ideologije na področju slikarstva in arhitekture. Ugotavlja, da je imel sarmatizem velik vpliv na prikazovanje oblačilne kulture, medtem ko takšen vpliv pri arhitektonski rešitvah ni opazen, saj so podeželski dvorci zgrajeni pod francoskim in italijanskim vplivom. Baleva obravnava vpliv slik pokola pri Bataku na oblikovanje bolgarskega spomina na bolgarsko vstajo spomladi 1876 proti osmanski državi. Opozori na velik vpliv zasidranih predstav zahodnega sveta o Balkanu in Turkih, ki ima svoj izvor v protiturških propagandi na začetku novega veka. Poljski umetnik Antoni Piotrowski je 16 let po tragičnem dogodku naslikal podobo masakra, ki je sprožil bolgarsko vstajo protu Turkom. Pri tem pa se je očitno opiral na sodobne reportaže angleškega novinarja, četudi je v spominih kot vir navedel obsežno delo Stojanova Zacharija, ki je delo izdal nekaj mesecev potem ko je bila slika že razstavljena na prvi bolgarski narodni razstavi v Plodivu. Baleva zaokroži zbornik razprav z

opozorilom, da ima podoba pokola negativen vpliv na sodoben odnos večinskega prebivalstva do Pomakov. Knjiga, ki predstavlja zanimivo branje, prispeva k refleksiji o aktualnosti umetniških (re)prezentacij in njihovega umeščanja ter vpliva na oblikovanje narodne in drugih (sub)identitet.

Željko Oset